

RECENSIES

taties vóór het Bestand bijna onmogelijk... waarom dan niet wat milder zijn voor de bisschop? In het werk wordt bij herhaling gesproken over het decanaat Oostende, maar de stad werd pas in 1872 dekenij (p. 129,153,156, 159). Wij begrijpen ook niet best waarom de auteur de naam 'Proossche' moderniseert, noch waarom zo geïnsisteerd wordt op Brugge als 'kloosterstad', wat bijna alle bisschopsteden bij de aanvang van de zeventiende eeuw na de godsdienstige troebelen en de oorlogen geworden waren. Persoonlijk vinden wij de bijdrage over het grootseminarie een model van volledigheid, precisie en helderheid; het rijk-gevulde hoofdstuk over onderwijs en catechese vinden wij in een ietwat te veroverende stijl zelfs voor de toenmalige kerk geformuleerd.

De enkele kleine bedenkingen, het verlangen naar sporadisch meer nuancering en naar de milde wijsheid waarmee schrijver op p. 204 zelf de taak van de historicus omschrijft en die zeker zullen groeien niet alleen met de jaren maar vooral als andere studies over het kerkelijk leven en de leidende personen meer vergelijking zullen toelaten om naar mensenmaat te meten, doen slechts weinig af van de onverholten en naar onze mening verantwoorde waardering voor deze monografie van M. Cloet.

P. Declerck

P. W. Klein, ed., *Van stapelmarkt tot welvaartsstaat. Economisch-historische studiën over groei en stagnatie van de Nederlandse volkshuishouding. 1600-1970* (Rotterdam, 1970, 139 blz., f 12,50).

Zonder twijfel bestaat er behoefte aan een modern inleidend studieboekindeconomische geschiedenis. Dat de lacune gevoeld wordt blijkt uit het verschijnen, kort na elkaar, van twee boeken die pogen deze op te vullen: in 1969 verscheen *Groei naar een industriële samenleving* van Drs. T. J. Kastelein, in 1970 *Van stapelmarkt tot welvaartsstaat onder redactie van Prof. Dr. P. W. Klein*, dat thans ter recensie staat.

Klein heeft zich beperkt tot de economische geschiedenis van Nederland, en wel sinds de Gouden Eeuw. Eén hoofdstuk, dat betreffende de periode 1945-1970, werd apart voor dit boek geschreven (door P. W. Klein, J. M. W. Binnenveld en H. H. Vleesenbeek). Voor het overige werden reeds verschenen studies of gedeelten ervan gebundeld, evenwel nadat zij in overleg met de auteurs enigszins bewerkt werden. Het zijn, voor de zeventiende eeuw: T. P. van der Kooy, 'De organisatie van de stapelmarkt' en P. W. Klein, 'Ondernemersgedrag op de stapelmarkt'; voor de achttiende eeuw: Johan de Vries, 'Samenvattend beeld van de achteruigang van de 18e eeuw'; voor de negentiende eeuw: J. H. van Stuijvenberg, 'Een kritische 'état de question' over stagnatie en hernieuwde vooruitgang' en J. A. de Jonge, 'Industriële ontwikkeling 1850-1914 in het licht van de theorie van Rostow'; voor de twintigste eeuw: F. A. G. Keesing, 'Conjunctuur en overheidspolitiek 1918-1939' en het reeds genoemde nieuwe stuk van Klein c.s. Een inleiding tevens verantwoording van de hand van de redacteur, en een appendix bevattende een globaal overzicht over de beoefening van de economische geschiedenis in Nederland, openen en sluiten de bundel.

Als centraal thema voor het studieboek stond de redacteur het vraagstuk van economische groei en stagnatie voor ogen. Methodologisch is naar een zekere eenheid gestreefd door steeds stukken te kiezen die gebaseerd zijn op inzichten ontleend aan de wetenschap der economie. Klein erkent dat de zo bereikte eenheid maar zeer betrekkelijk is; hij probeert in de inleiding daarin enigszins te voorzien vanuit een theoretisch-economische visie op de verschijnselen van groei en stagnatie. Beide worden door hem gezien als verstoringen in het economisch evenwicht die niet automatisch worden gecorrigeerd; zulke verstoringen kunnen optreden van de vraagzijde en/of de aanbodzijde. De stukken die de oudere tijden

behandelen zouden, aldus Klein, de nadruk leggen op de aanbodkant (afgezien van de vraag uit het buitenland die steeds de aandacht had), terwijl de schrijvers die zich met de latere perioden bezig houden ook de vraagzijde scherp in het oog houden. Klein verklaart dit verschil uit de stof zelf, dat wil zeggen uit de aard van het economische leven vóór en na de industrialisatie. Ik moet zeggen dat ik dat niet kan zien: Van der Kooy, Klein zelf en Joh. de Vries concentreren zich geheel of grotendeels - juist gezien de aard van het economische leven in de Republiek - op de bemiddelende functie tussen vraag en aanbod in de internationale handel. Het gaat in de zeventiende en achttiende eeuw ten slotte in belangrijke mate om opkomst en verval van een internationale stapel met den aanleve van dien.

Het boek verdient beoordeeld te worden naar zijn gewenste functie: te zijn een *inleidend* studieboek op prékandidaatsniveau voor studenten in de economische geschiedenis (zowel aankomende historici als economen). In dat opzicht schiet de bundel naar mijn mening te kort. Van een inleidend studieboek verwacht men in de eerste plaats een globale beschrijving van hoe het was en werd, met de moderne probleemstellingen dienaangaande. Het is bestemd voor studenten die verondersteld worden nog nauwelijks feitenkennis te hebben. Welnu, de aangeboden stukken veronderstellen al een globale overzichts-kennis. Dat ligt bij de gekozen opzet ook in de rede: behalve het stuk van Van Stuijvenberg en het apart voor dit boek geschreven laatste hoofdstuk zijn hier *gedeelten* van grote werken bijeengebracht, hetzij algemeen inleidende, hetzij algemeen concluderende gedeelten. Zij veronderstellen in de opzet van de schrijvers de lectuur van de rest van die boeken. Bovendien heeft alleen Joh. de Vries, gezien de aard van zijn dissertatie, geprobeerd het hele economische leven van zijn periode in de beschouwing te betrekken; de anderen behandelen, ook al weer gezien de aard van hun boeken, een onderdeel of een aspect. Niet in alle stukken is het vraagstuk van groei en stagnatie inderdaad het thema.

Een inleidend studieboek zou, zo dunkt mij, idealiter ook ruime aandacht moeten schenken aan aspecten van het economisch-sociale leven die de laatste tijd sterk in de aandacht staan. Dat zijn, behalve de economische groei, bijvoorbeeld de historische demografie, de beroepsstructuur, de verdeling van inkomens en vermogens, de agrarische geschiedenis... Zulke zaken komen slechts hier en daar aan de orde, wat bij de gekozen bloemlezing en wegens het gewenste centrale thema ook moeilijk anders kon; trouwens, Klein geeft in zijn inleiding zelf aan dat verschillende facetten (hij noemt er een aantal) in verband met het centraal gestelde thema niet aan de orde komen. Het bezwaar dat de aankomende student niet met bijvoorbeeld de vraagstellingen en uitkomsten van het historisch-demografisch onderzoek geconfronteerd wordt, blijf ik gevoelen.

Geen inleidend studieboek dus, naar mijn gevoel. Toch een nuttige verzameling, daar hier stukken van hoog gehalte bijeengebracht zijn en nu ook in het laatste hoofdstuk de periode 1945-1970 uit de verf komt althans vanuit het gezichtspunt van de economische groei. Ook dit is een voortreffelijk stuk, overzichtelijk en helder, ofschoon wegens de gebruikte economische begrippen voor beginnende studenten niet eenvoudig. Op grond van de kwaliteit der stukken wil ik het boek zeker aanbevelen, maar dan liever voor bijvoorbeeld derdejaarsstudenten dan voor beginners.

Th. van Tijn

RECENSIES

W. Ph. Coolhaas, ed., *Generale missiven der V.O.C.*, I, 1610-1628 (RGP, Grote Serie, 104, 's-Gravenhage, 1960) II, 1639-1655 (ibidem, nr. 112, 1964) III, 1655-1674 (ibidem, nr. 125, 1968) IV, 1675-1684 (ibidem, nr. 134, 1971).

De gevolgen van wat Arend Lijphart het 'Trauma of Decolonization' noemde, hebben zich in Nederland na de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië, nog jarenlang doen voelen. De belangstelling voor het eigen koloniale verleden verflauwde in zeer korte tijd. De Leidse leerstoel in de koloniale geschiedenis werd zelfs opgeheven, om als teken van de veranderde en hernieuwde belangstelling in 1970 onder een andere naam weer ingesteld te worden. Het taboe dat een tijdlang op dit vak scheen te rusten, lijkt nu weer doorbroken, net op tijd om dit vak als 'overzeese geschiedenis' voor een algehele vergrijzing van zijn spaarzame beoefenaren te behoeden.

In tegenstelling tot de ontwikkeling die zich in Nederland heeft laten zien, ging de opkomst van de nieuwe staten in Azië en Afrika vaak gepaard met een hernieuwde bewustwording van en belangstelling voor het eigen verleden. De koloniale archieven werden ontdekt en bleken voor vele jonge Afrikanen en Aziaten van groot belang voor de geschiedenis van hun eigen land. Het merkwaardige feit deed zich voor dat het aantal onderzoekers uit de 'nieuwe' landen werkzaam in het Algemeen Rijksarchief, dat der Nederlanders menigmaal overtrof. Uit studies als die van Goonewardena en Arasaratnam over Ceylon, Raychaudhuri over Cormandel, Sartono Kartodirdjo over Bantam blijkt de grote verscheidenheid en rijkdom aan gegevens in onze archieven over allerlei gebieden waarmee wij in betrekking hebben gestaan.

Het belang der Nederlandse koloniale archieven voor de geschiedschrijving van grote gebieden in Latijns-Amerika, Afrika en Azië, kan dan ook niet licht worden overschat; zij behoren met name voor Zuid- en Zuid-Oost Azië tot de belangrijkste bronnen voor dat gebied. Het werk dat de nestor van de Nederlandse koloniale historici Prof. Dr. W. Ph. Coolhaas met de uitgave van de eerste vier van de in totaal tien geplande delen *Generale Missiven* heeft verricht, moet in dit kader worden gezien.

Deze publicatie van de *Generale Missiven* geeft welhaast voor het eerst een samenhangend beeld van de activiteiten van de VOC voor het gehele gebied van haar charter. Vroegere publicaties bestreken vaak een gedeelte van de tijd of het gebied, terwijl de anders gerichte aandacht van vroegere historici de oorzaak was dat veel werd weggelaten wat nu juist onze belangstelling heeft. Illustratief in dit opzicht is de verontschuldiging die J. K. J. de Jonge aanvoerde, toen hij in *De opkomst van het Nederlandsch Gezag in Oost-Azië (1610-1764)* gegevens van economische administratieve aard opnam: 'Noch politiek, noch administratie, behooren tot het gebied der Muzen ... zij eisenen niettemin de aandacht, omdat daarin de beginselen, waarnaar de Oost-Indische Compagnie handelde en bestuurde, voor een deel liggen uitgedrukt'. Door naar de in deze deelpublicaties opgenomen stukken waar deze de mededelingen in de *Generale Missiven* overlaptten, te verwijzen, kreeg de samensteller een extra mogelijkheid om overeenkomstig het verlangen van eigentijdse en Aziatische historici meer zaken op te nemen van belang voor de niet staatkundige en economische geschiedenis, terwijl ook de gebieden buiten de Indonesische archipel uitvoeriger aan bod konden komen. De concentratie in de negentiende eeuw op Java en later op de buitengewesten, leidde gemakkelijk tot verwaarlozing van de vele andere factorijen in Azië die na de Napoleontische tijd definitief waren afgestaan. J. K. J. de Jonge's werk bleef slechts tot Java beperkt, terwijl P. A. Tiele in zijn *Bouwstoffen van de geschiedenis der Nederlanden in den Maleischen Archipel* de gebieden buiten Java in de Indonesische Archipel slechts tot 1649 behandelde. Dat deze optiek in strijd was met de feiten blijkt ook nu weer uit de